

de cultivo. Pero ignoran (o no) que el hambre, la malnutrición y la pobreza perturban a las sociedades en su conjunto, especialmente a los hambrientos y a los saciados, e imposibilitan la construcción de un mundo pacífico. ■

Javier Puche

orcid.org/0000-0003-1173-7342

Universidad de Zaragoza

Josep M. Comelles, ed.; Sílvia Alemany, Laura Francès, coords. De les iguals a la cartilla. El regiment de la cosa pública, la medicalització i el pluralisme assistencial a la Vall d'Aro. [Temes d'Etnologia de Catalunya, 24]. Barcelona: Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals. Generalitat de Catalunya; 2013, 365 p. ISBN 9788439390862. € 20.

Aprofitant la donació de l'instrumental mèdic i del material de consulta feta pel fill del Dr. Martí Casals, es va crear a Sant Feliu de Guíxols, a la Vall d'Aro, l'Espai del Metge i de la Salut Rural, amb l'objectiu de contextualitzar el material de la donació i estudiar, des d'una visió etnogràfica, antropològica i històrica, l'evolució del concepte salut, malaltia i atenció emmarcat en el pluralisme assistencial. Com a complement d'aquest projecte neix el llibre que ressenyem, editat per Josep Maria Comelles, professor d'antropologia social de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona i que du com a altres dues autores a Sílvia Alemany i Laura Francès, directora i tècnica respectivament de l'esmentat museu. A banda, l'obra compta amb altres reconeguts experts en els camps de la història i l'antropologia com a col·laboradors.

Tal i com s'explica en la «Presentació» (p. 9-21), el període estudiat va des de l'edat mitjana fins el 1967, data d'entrada en vigor de la Ley de Bases de la Seguridad Social, inici de la generalització de l'assistència sanitària a la major part de la població i, per primer cop en segles, el canvi de titularitat del prestador del servei, que va passar d'ajuntaments i diputacions a l'Estat central, i centralista, d'un tardor-franquisme que en bona part actuava preocupat per mantenir la pau social.

Estructurat en cinc parts, les dues primeres, situen el lector en el temps i l'espai i contextualitzen perfectament els capítols següents, de caràcter més etnogràfic i particular de l'indret estudiat, però fugint del localisme *de campanar*, com bé s'assenyala com a objectiu de l'obra.

En la primera part, «Del concepte de medicina popular al procés de salut, malaltia i atenció» (p. 23-42), es tracta la complexitat del concepte salut, malaltia i atenció des d'un punt de vista ampli i allunyat del «medicocèntric». La representació que tota societat estableix sobre l'etiologia i l'evolució de situacions puntuals de necessitat, de crisi, com diu l'autor, implica una gestió col·lectiva, una adquisició de coneixements que s'anirà passant entre generacions i constituirà un patrimoni comú de cada grup humà concret. No només es tracta de desenvolupar eines per a properes situacions similars, sinó de definir el concepte d'«assistibilitat» que permetrà, en cada cas, discernir si l'individu pot ser assistit o no, segons experiències individuals anteriors, col·lectives i coneixent els recursos disponibles per a eixa situació. El text continua amb una revisió dels nivells d'atenció d'aquest individu «assistible», no només formals, també el dels guaridors folk, que de nou situen el microgrup socio-familiar més proper en l'inici del procés i dilueix el protagonisme mèdic.

La segona part, «Els orígens del procés de medicalització a Catalunya entre les conductes del comú i les fundacions hospitalàries» (p. 43-62), és el text més historicista del llibre. L'autor, prenent com a punt de partida la creació de fundacions locals arreu de la Corona d'Aragó a partir de llegats testamentaris de particulars, donacions, etc., fa una dissertació sobre aspectes clau per entendre la cultura política «paccionada» catalana, per fer servir una expressió del text, és a dir, pactada d'una manera més o menys explícita entre els distints estaments de la societat ja des de l'Antic Règim, com una manera de garantir un regiment de la cosa pública que esdevé singular. La voluntat de les classes dominants urbanes de controlar els dispositius d'acció social com a forma de garantir, per una banda la seva hegemonia, i per l'altra, la pau social, és un fet conegut, a l'igual que la seva continuïtat al llarg dels segles; només cal recordar les circumstàncies socio-polítiques que van facilitar el naixement de l'higienisme a les primeres societats industrials. No ho és tant, i aquí esdevé la novetat del text, la voluntat d'aquestes classes dirigents d'assegurar que aquests dispositius quedaren fora de les vicissituds polítiques de la sempre convulsa situació del país, la qual cosa va derivar en la creació de tot un estel de fundacions externes, regides pel dret civil i que en part expliquen la seva pervivència a la Catalunya actual. L'acurada revisió del finançament de l'acció social, dels dispositius socio-sanitaris en diríem ara, completa el capítol.

La tercera part, «L'estat liberal i el procés de medicalització a la Vall d'Aro» (p. 63-120), suposa ja, junt una visió més centrada en els aspectes etnogràfics, històrics i antropològics de la Vall d'Aro, fent referència al pluralisme assistencial, incloent-hi guaridors folk, institucions sanitàries, etc., Aquesta part s'inicia amb

l'estudi de la *Topografía Médica de Sant Feliu de Guíxols*, escrita pel Dr. Leopold Oliu i Pagès el 1880. El buidatge de la informació d'aquesta font primària està especialment ben estructurat i aconsegueix una visió força detallada del moment. El text posa en valor aquest tipus de treballs sanitaris històrics amb el treball investigador de l'autor del capítol, que supleix les mancances d'una topografia escrita, com totes, des d'un punt de vista de l'autoritat i l'expert.

La quarta part, «El somni d'un estat de providència (1907-1939)» (p. 121-224), abasta un període de temps crucial en el desenvolupament del catalanisme polític i la recuperació de les institucions pròpies que, tot i els problemes, van suposar un plantejament modern de la gestió socio-sanitària. Junt amb un esbós de la situació catalana global basada en aquesta idea, el capítol es centra en un estudi pormenoritzat de recuperació del patrimoni local en relació a la salut, la malaltia i l'atenció, que junt amb la recollida de fragments de la premsa local del moment, permet bastir un text complet i aclaridor. Ens mostra, al cap i a la fi, la preocupació de la població pels aspectes sanitaris i el paper dels mitjans de comunicació com esperó de l'actuació de les administracions.

En la cinquena i darrera part, «La llarga postguerra» (p. 225-336) es fa una revisió força detallada de la situació concreta a la Vall d'Aro en els anys posteriors a la guerra civil espanyola, període complex i llarg, que es tractat d'una manera ordenada, des d'una vessant antropològica-mèdica, tant de la situació de la població, com de la concreta dels professionals de la salut, metges, llevadores, practicants, les seves condicions de treball i la relació entre ells i amb els malalts. A més a més, l'entrada en el joc d'una nova figura, el visitador mèdic, permet al text aportar una interessant novetat, amb l'estudi de la seva influència en el procés de l'atenció i la seva ubicació en el clàssic binomi metge-farmacèutic.

Per últim, l'«Epíleg», que esdevé un excel·lent resum del procés evolutiu tractat en l'obra: de l'obligació del comú, de les xarxes d'atenció i suport i de l'obligació de la municipalitat, al naixement del Seguro Obligatorio de Enfermedad féus la Ley de Seguridad Social.

El llibre defuig del folklorisme localista i aporta com a novetat més destacable el fet de no assumir la subordinació dels estudis del fet local dintre de l'estudi global, sinó que reclama el seu paper com una part essencial en la seva creació. ■

Vicent Morera Sobà

orcid.org/0000-0003-1827-4491

Universidad Miguel Hernández de Elche